

Юлія Смаль

ЯК Я БУЛА БОТОМ



Київ
Видавничий дім «КОМОРА»
2019

ЗМІСТ

Вступ

Як з'явилася ідея, і що читач може дізнатися з цієї книжки 5

Розділ I

Мої фб-френди про ставлення до мережевої «чисті» й нечисті 13

Розділ 2

Чи пахнуть гроші? Моя довга передісторія до короткої історії 27

Розділ 3

Тролі, боти й інші — хто що робить і хто за що відповідає в наших інтернет-хаццах. 34

Маленький словничок термінів

Розділ 4

Фейкове життя типового бота. Майже печальна оповідка 45

ВСТУП

Як з'явилася ідея, і що читач може дізнатися з цієї книжки

Одного погожого (а може, й непогожого) дня у фейсбуку (а там дні бувають ой які непогожі) написала я про свої заробітки, а що років мені було ні мало ні багато, а майже сорок, то довелося мені вже спробувати свої сили не лише на нивах благородного вчителювання, авантюрної журналістики чи не завжди зрозумілого письменництва, а й на цілком приземленому полігоні торгівлі кавунами, прибирання лабораторії, писання рефератів і курсових спраглим до дипломів студентам (о так, я знаю, що той столяр колись може прийти мені меблі збирати), репетиторством і ботуванням у мережі. Це не повний перелік, але коротко сфери моєї діяльності можна цим окреслити. Так-так, колись довелося мені спробувати себе в ролі бота в рунеті (російському сегменті інтернету), поширюючи новини й анонси. От, власне, про цю сторінку життя пересічного українського інтернет-мешканця і йтиметься потрохи в книжці. Та все ж, не лише про це, я трохи побуду й хронографінею найновішої

епохи перемін, футуристкою-аматоркою, і спостерігачкою і коментаторкою.

Але про все по порядку. Мушу зізнатися, для мене стала несподіванкою пропозиція: а чи не хочете ви, Юлю, про те написати й не допис, не статтю, а цілу книжку. «Чом би й ні?» — подумала я, і засіла я за вивчення матеріалів, статей, статистики й просто мемів про різні форми інтернет-життя, флору, так би мовити, і фауну, темний і світлий бік Мережі. А заодно згадати, звідки все пішло як у всесвітньому масштабі (жодної аналітики, ні-ні, я лише скромний користувач, спостерігач, справжні ж наукові дослідження в цій галузі містять не одну сторінку статистичних обрахунків, багатослівних теорій і гіпотез, а також довгий перелік прізвищ поважних людей), так і в межах України, на власному прикладі, на зразі свого оточення — від найближчого сімейного кола до найдальшого кола нещодавно доданих френдів у соцмережі.

Поїхали.

У своєму житті я бачила багато. Не кажу, що все, навіть не скажу, що більше за інших. Певно, так стверджуватиме хіба що остання людина на нашій планеті. Проте впевнено скажу: бачила багато.

Я народилася за Брежнєва, спостерігала, як змінювалися правителі й епохи: похорони Андронова й Черненка з голубого екрана. Я бачила з вікна потяга країну, яка простяглася зі сходу на захід на добрих два тижні шляху залізницею. Золотисті осінні сопки, безкрайній Байкал, гори, міста. І всюди — однаково бідні й щасливі у своєму невіданні люди.

На моїх очах сталася найбільша техногенна катастрофа у світі — вибух на ЧЛЕС, і чоловіки, друзі моого батька, спочатку їхали туди, а потім один за одним тихенько відходили. Уже не герої — статистичні одиниці. Покоління моїх батьків пройшло Афганістан, рятувало світ від наслідків атомного вибуху, убивалося від розлучень і нестримного алкоголізму. Алкоголь тоді, за часів сухого закону, був оплатою за все: шубу для дружини «з-під поли» чи місце для дитини в кращій школі. Я бачила, як тією країною, наче льодовиком, пішли тріщини, слухала «заборонену» музику й спостерігала, як усе сиплеться, розлітається на друзки — народжувалися інші країни. Народжувалася з тих уламків і Україна. Я дивилася на справжні зорі в луцькому планетарії, а потім та будівля виявилася однією з найстаріших церков міста; я стояла на майдані, уболіваючи за студентів «на граніті». Мій телевізор показував, як у столиці тоді вже сусідньої держави по адмінбудівлях стріляли танки. Носила листівки до виборів: «Важкі нам випали часи, вони не вернуться ніколи, не вір у байки Кравчука і голосуй за Чорновола».

І от тепер — от, я тут. Моє місце посеред інформаційного вибуху. Ті, хто вчився ще за паперовим бібліотечним каталогом і «Великою радянською енциклопедією», тепер за секунду задають правильний пошуковий запит, знаходять будь-який товар будь-якою мовою навіть на найчорнішому ринку. Їх можна вважати істинними дітьми епохи перемін. Хто,крім нас, уміє ідеально підлаштоватися під мінливий світ? Мімікувати? Зливатися? Виживати

й навіть наживатися? Ми жили при цензурі, коли на ніч нам читали про «Леніна в Сокольниках» і «Республіку Шкід», а потім почалося: перебудова, гласність, плюралізм, інфляція, дефіцит усього, навіть хліба й трусів. Моє покоління назуватиме «поколінням Х», загадковими нащадками зламу епох. Нам судилося зустріти злам тисячоліть уже трошки сформованими, ми сподівалися полетіти в космос і винайти мієлофон, але стали армією дешевих заробітчан і диваних аналітиків, ботів із багатою фантазією й купою життєвих негараздів.

«Гроші не пахнуть» — це вже не про громадські туалети, це вже про свідоме чи не свідоме бот-життя, на зарплаті чи «не за страх, а за совість», під натхнення. «Зароби або здохни» — так думали спочатку. «Зароби й не перевтомись» — так думають тепер. Яка різниця мити чи не мити інтернет-руки, якщо ніхто тебе не впізнає. Ми — найчисельніша інтернет-армія з поширення вірусної реклами, на нас і завдяки нам заробляють інтернет-маркетологи, через нас виграють вибори трампи і... Ми самі впливаємо на свідомість інших, але й наша свідомість — це решето: щось упало й пропало, а щось назавжди лишилося отруювати мозок. Незчувся, як сам віриш у віднайдені пророцтва Нострадамуса, Ванги і в креслення Леонардо да Вінчі, у щеплення чи антивакцинаціонізм, всесвітню змову й масонський уряд. Ми знаємо ціну вірусній рекламі та вміємо в неї вірити.

«Двадцять тренованих вівчарок, справжніх прикордонниць, збираються вбити під Харковом/Тернополем/Львовом», — цьому текстові років стільки,

скільки україномовному фейсбукові, а бач, знайдеться добра душенька, яка поспівчуває тваринам і перепостить це в себе на сторінці. Добрі, добрі, довірливі люди. Ми — споживачі й виробники фейків, герої цієї епохи, піт і кров свого часу. Тролі, боти й решта міфічних мешканців Всесвітнього павутиння, його ровесники.

Але в українських сорока-тридцятирічних дітей мережі є особливість. Не скажу за всіх, лише за себе, проте, думаю, хтось себе теж упізнає. Поки в середині дев'яностих я шукала шлях до кореневого каталогу, незграбно набираючи команди на жорсткій клавіатурі, завантажуючи DOS із системної п'ятидюймової дискети, у світі вже користувалися ноутбуками. Поки я тільки осягала різницю між розгалуженим і циклічним алгоритмом у GVbasic, у світі вже були сформовані поняття «бот», «мережа», «медіавірус», «вірусний маркетинг». Минуло ще добрих півдесятиліття, поки до нас широким кроком дійшла технологія модемів на «додзвоні» (dial up), чатів і ICQ, а ціна вхідних на мобільний впала з півдолара до нуля. А потім... Я щоразу це уявляю, як цунамі. Рівень комп'ютерної й медіаграмотності у світі потроху ріс, а ми сиділи на «Пошуках-2», мишки нам видавали в особливих випадках, а завантажити Windows із абсолютно людською, логічною, лояльною до користувача «зовнішністю» (інтерфейсом) — це було схоже на диво. А потім усе це звалилося на нас, збило з ніг і закрутило. Яка там медіаграмотність? Яка там інформаційна гігантська? Яка там доступність? Після газет «Труд» і «Зірка» — дістати доступ

до всіх цих інформагентств і новинних порталів! І як раніше люди щиро вірили газетам і Кашпіровсько му, вони перенесли цю віру в інтернет. Тепер ми можемо писати будь-що й завжди знайдеться хтось, хто віритиме в найнеймовірнішу нісенітніцю. Фактично кожен, хто вранці передивляється новини, вправляється в тому, що радила Алісі в Задзеркальї Королева, яка «ще до снідання встигала повірити в шість неймовірностей». Ну от, ми такі.

Сьогодні можна написати брехню, напівправду або навіть правду з пересмукуваннями, зовсім непомітними: там акцентуєш, там знімеш акцент — і все. Жодна правда, доведення, факти не відбілять репутації об'єкта. Хоч гопки скачи, хоч кожному надай правдиві, невідредактовані фотографії, записи прямої мови — люди так просто вірять у маніпуляцію. Це як у ситуації з аутизмом і щепленнями: скільки хочеш доводь, що зв'язок між ними двадцять років як заперечили провідні наукові установи, а ні-ні — та й вигулькне. Чи з мишами, які вмирають за два роки від ГМО-кукурудзи (рятуйте, нас убивають ГМО!). Давно вже дослідження закрите, ученого позбавлено наукового звання, доведено, що всі миші вмирають на звичайній кукурудзі за два роки, ну, бо не живуть миші довше! А досі, щойно мова заходить про ГМО, одразу хтось тих пріснопам'ятних мишей згадає. І про політику я ще навіть не починала, це лише початок, підготовка, так би мовити, соломку стелю.

У минулому футуристи уявляли собі майбутнє задимленим — важкі броньовані роботи на вугільних двигунах, у солідолі, закіплюжені, як автопарк тих

часів — гуркотливі, громіздкі, неповороткі. Футуристика сьогодення чистенька до стерильності: акуратні безкнопкові роботи, кіборги на атомних батареях із «самостійним» інтелектом. І ми вже чекаємо того моменту, коли докази перестануть існувати. Коли будь-який доказ можна буде сфабрикувати в комп'ютерних надрах, голос, запах, звук — усе буде синтезоване. А найдовершенніший робот — людина: вона програмується, її дії прослідковуються й встановлюється їхня логіка, а на її реакції можна впливати простими, але зрозумілими діями — маніпуляціями. Бо хтозна, чи зуміємо ми колись керувати роботами, а от контроль над людиною, навіть людьми, масами, уже доведено. Варто лише запустити якесь «Вільне радіо й телебачення тисячі пагорбів» у Руанді — і вже мільйон хуту із щирим серцем ідуть різати своїх сусідів, співмешканців, колег — тутсі. Позбав людину інших інформаційних ресурсів, увімкни радіо на повну гучність, а по тому радіо безперестанку крути: тутсі — вороги, тутсі треба різати — і все, маєш готового, запрограмованого на потрібну дію робота. Або так: знижу ціну вдвічі, ні, втрічі, підніму зарплати вдесятеро, заводи — робітникам, землю — селянам, і крути цю платівку місяць. Два? Рік? І нехай не всі, але запрограмованих роботів стане стільки, що й не проштовхнешся. Ну, це, в принципі, відомі речі, те, про що всі знають, хіба ні?

Проте, будьмо справедливі, інтернет — не зло, не все в інтернеті намагається когось заразити, спалювати, знищити, обікрасти, облити помиями, розчавити. Наше життя стало значно комфортнішим

завдяки маленьким ботам-програмкам для пошуку квитків на потяги, необхідних для наукових досліджень даних, шопінгу. Усе, що ми використовуємо в інтернеті, керується ботами. Одні нас переправляють у потрібне місце, інші відстежують, чи ми живі-здорові та чи не плануємо самогубства треті підтримують із нами розмови й дають корисні підказки. Власне, із дефініціями й класифікаціями я планую розібратися в цій книжці, і на цьому зі вступом можна закінчувати.